

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v senátu složeném z předsedy Jana Musila, soudce zpravodaje Jaromíra Jirsy a soudce Jana Filipa o ústavní stížnosti **Z. A.**, zastoupené Mgr. Petrem Maříkem, advokátem se sídlem v Plzni, Kardinála Berana 8, proti rozsudkům Nejvyššího soudu ze dne 17. 10. 2017, č. j. 21 Cdo 5139/2016-356, Městského soudu v Praze ze dne 13. 4. 2016, č. j. 23 Co 77/2016-310, a Obvodního soudu pro Prahu 10 ze dne 1. 7. 2015, č. j. 14 C 34/2011-254, za účasti **Nejvyššího soudu, Městského soudu v Praze a Obvodního soudu pro Prahu 10** jako účastníků řízení a **Fakultní nemocnice Královské Vinohrady**, příspěvkové organizace, se sídlem v Praze 10, Šrobárova 1150/50, zastoupené JUDr. Jaromírem Bláhou, advokátem se sídlem v Praze 8, Prvního pluku 206/7, jako vedlejší účastnice řízení, **takto**:

- I.** Rozsudkem Nejvyššího soudu ze dne 17. 10. 2017, č. j. 21 Cdo 5139/2016-356, **bylo porušeno** právo stěžovatelky na soudní ochranu podle článku 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.
- II.** Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17. 10. 2017, č. j. 21 Cdo 5139/2016-356, **se ruší.**
- III.** Ve zbytku se ústavní stížnost **odmítá.**

Odůvodnění:

1. Stěžovatelka se domáhá zrušení v záhlaví uvedených rozhodnutí pro porušení práva na soudní ochranu a spravedlivý proces zaručeného v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), podle kterého jsou soudy povinny projednat záležitost účastníků řízení nezávisle, spravedlivě a v přiměřené době.

I. Skutkové okolnosti případu

2. Stěžovatelka byla zdravotní sestrou zaměstnanou v letech 1979-1990 u Ústavu národního zdraví Národního výboru hlavního města Prahy, Fakultní nemocnice Praha 10 – Vinohrady (dále jen „Ústav národního zdraví“). V roce 1983 utrpěla stěžovatelka při noční směně pracovní úraz pádem na nemocniční chodbě, při němž se udeřila do hlavy a způsobila si otřes mozku. Bezprostředně po pracovním úrazu byla stěžovatelka v pracovní neschopnosti po dobu jednoho měsíce, později na mateřské

dovolené, která plynule přešla v dlouhodobou pracovní neschopnost až do doby ukončení pracovního poměru.

3. Od srpna 1990 je stěžovatelka v důsledku uvedeného pracovního úrazu v plném invalidním důchodu; její pracovní úraz totiž vedl k rozvoji pouřazové epilepsie, která vyústila v torpidní organický psychosyndrom. Stěžovatelka trpí povahovými změnami organického charakteru v souvislosti s úrazem hlavy, depresivními stavy a organickou úzkostnou poruchou. Stav stěžovatelky byl posudkovou lékařkou v roce 2013 vyhodnocen jako setrvalý, odpovídající třetímu stupni invalidity. Od ukončení pracovního poměru s Ústavem národního zdraví nebyla stěžovatelka dlouhodobě zaměstnána, její psychický stav jí pracovní činnost neumožňuje.

4. Stěžovatelce byly v letech 1983-1994 nejprve Ústavem národního zdraví, později vedlejší účastníci dobrovolně poskytovány kompenzace ztráty příjmu způsobené pracovním úrazem. V roce 1994 stěžovatelka vedlejší účastníci v rozporu s dohodou z roku 1991 nedoložila čestné prohlášení o neměnnosti svého stavu; proto vedlejší účastnice přestala stěžovatelce vyplácet rentu dorovnávací rozdílu mezi výší invalidního důchodu stěžovatelky a průměrné mzdy zdravotní sestry, na kterou by stěžovatelka dosahovala, kdyby se nestal její pracovní úraz. K další úhradě renty stěžovatelka vedlejší účastníci vyzvala až dopisem z roku 2008.

II. Řízení před obecnými soudy

5. Stěžovatelka zažalovala v únoru 2011 vedlejší účastnici o zaplacení částky 432 000 Kč s příslušenstvím, představující rozdíl mezi výší invalidního důchodu a průměrné mzdy zdravotní sestry v rozhodném období za dobu tří let od podání žaloby zpětně, a dále o placení měsíční renty ve výši 12 000 Kč od 1. 3. 2011 z titulu náhrady ztráty na výdělku v důsledku pracovního úrazu ze dne 7. 11. 1983.

6. Obvodní soud pro Prahu 10 prvním výrokem rozsudku ze dne 5. 2. 2014, č. j. 14 C 34/2011-146, zamítl žalobu stěžovatelky co do částky 144 000 Kč za období 1. 3. 2008 – 28. 2. 2009, druhým výrokem rozhodl, že co do základu je nárok stěžovatelky za období od 1. 3. 2009 důvodný. Zamítavý výrok odůvodnil nalézací soud promlčením práva stěžovatelky na jednotlivá plnění; ve zbytku dospěl k závěru, že nárok stěžovatelky je třeba posoudit podle § 195 zákona č. 65/1965 Sb., zákoník práce (dále jen „dřívější zákoník práce“), který upravuje právo zaměstnance na náhradu za ztrátu na výdělku po skončení pracovní neschopnosti. Na případ stěžovatelky se dále vztahuje ustanovení § 261 odst. 2 dřívějšího zákoníku práce, ve znění od 1. 1. 1989, podle kterého se toto právo nepromlčuje.

7. K pasivní legitimaci vedlejší účastnice nalézací soud uzavřel, že stěžovatelka byla zaměstnána ve Fakultní nemocnici Královské vinohrady, která spadala pod Ústav národního zdraví, a podle zákona č. 367/1990 Sb., o obcích (obecní zřízení), v tehdy platném znění, a vyhlášky Ministerstva zdravotnictví České republiky č. 242/1991 Sb., o soustavě zdravotnických zařízení zřizovaných okresními úřady a obcemi, v tehdy platném znění, zanikly ústavy národního zdraví, v druhém pololetí roku 1991 byli delimitováni zaměstnanci i spravovaný majetek a vedlejší účastnice je právní nástupkyní původního zaměstnavatele stěžovatelky. Obvodní soud tak rozhodl

uvedeným mezitímním rozsudkem o základu nároku stěžovatelky s tím, že pro rozhodnutí o jeho výši je třeba provést další dokazování.

8. Městský soud v Praze jako soud odvolací uvedený mezitímní rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 10 usnesením ze dne 26. 9. 2014, č. j. 23 Co 304/2014-173, zrušil a vrátil věc soudu prvního stupně k dalšímu řízení. Odvolací soud nezpochybnil základ nároku stěžovatelky na náhradu ztráty na výdělků v důsledku pracovního úrazu; nesouhlasil však se závěrem nalézacího soudu, že otázka pasivní legitimace vedlejší účastnice byla v řízení spolehlivě prokázána – a v tomto ohledu označil mezitímní rozsudek za nepřezkoumatelný. V řízení podle odvolacího soudu nebyl objasněn proces vyčlenění vedlejší účastnice z Ústavu národního zdraví a nebylo postaveno najisto, zda závazek původního zaměstnavatele vůči stěžovateli přešel na vedlejší účastnici, či nikoli, a zda je tedy vedlejší účastnice pasivně legitimovaná.

9. Obvodní soud pro Prahu 10 napadeným rozsudkem ze dne 1. 7. 2015, č. j. 14 C 34/2011-254, následně žalobu stěžovatelky v celém rozsahu zamítl a rozhodl, že vedlejší účastnici ani státu se právo na náhradu nákladů řízení nepřiznává. Po doplnění dokazování podle pokynů odvolacího soudu dospěl soud prvního stupně k závěru, že vedlejší účastnice není v daném sporu pasivně legitimovaným subjektem, tudíž žaloba stěžovatelky není důvodná.

10. Obvodní soud dovodil, že vedlejší účastnice byla zřízena rozhodnutím ministra zdravotnictví ze dne 25. 11. 1990 jako samostatná rozpočtová organizace přímo řízená Ministerstvem zdravotnictví ČR (dále jen „MZ“); pozdějším rozhodnutím ministra zdravotnictví byla následně s účinností k 1. 1. 1991 změněna na samostatnou příspěvkovou organizaci přímo řízenou MZ. Od roku 2000 je vedlejší účastnice samostatným právním subjektem řízeným i nadále MZ.

11. Ústav národního zdraví a vedlejší účastnice byly mezi sebou ve vztahu předávající a přijímající organizace. Ke vzájemnému vypořádání došlo na základě dohody, kterou bylo bezúplatně převedeno právo hospodaření k národnímu majetku spravovanému dosud Ústavem národního zdraví. Z dohody podle nalézacího soudu vyplynulo, že vedlejší účastnice jako přijímající organizace nepřevzala spolu s převzatým majetkem žádné závazky ani pohledávky; Ústav národního zdraví byl zrušen s likvidací bez právního nástupce a zanikl dnem 12. 10. 1996. Obvodní soud při aplikaci § 31 zákona č. 576/1990 Sb., o pravidlech hospodaření s rozpočtovými prostředky České republiky a obcí v České republice (rozpočtová pravidla republiky), v tehdy platném znění (dále jen „zákon o pravidlech hospodaření“), dospěl k závěru, že práva a závazky zrušené organizace přecházejí dnem zániku na zřizovatele, kterým byl v případě Ústavu národního zdraví Magistrát hl. m. Prahy (dále jen „magistrát“).

12. Po provedeném dokazování a uvedeném právním posouzení soud prvního stupně uzavřel, že vedlejší účastnice se nestala nástupnickou organizací Ústavu národního zdraví, neboť vznikla jako nový subjekt rozhodnutím ministra zdravotnictví. Po likvidaci zrušeného Ústavu národního zdraví se nositelem práv a závazků tohoto ústavu stal ze zákona (*ex lege*) magistrát, neboť na uspokojení nároku stěžovatelky se nevztahovalo zákonné pojištění podle § 205d dřívějšího zákoníku práce ani povinné smluvní pojištění podle zvláštních předpisů.

13. Napadeným rozsudkem Městského soudu v Praze ze dne 13. 4. 2016, č. j. 23 Co 77/2016-310, byl předchozí rozsudek obvodního soudu potvrzen a žádnému z účastníků nebylo přiznáno právo na náhradu nákladů odvolacího řízení. Podle odvolacího soudu jsou skutková zjištění nalézacího soudu správná a mají oporu v provedeném dokazování v souladu se zásadou volného hodnocení důkazů ve smyslu § 132 občanského soudního řádu. Odvolací soud potvrdil závěr nalézacího soudu o pasivní legitimaci magistrátu i závěr, že pasivní legitimaci vedlejší účastnice nelze dovozovat ze skutečnosti, že stěžovatelce do roku 1994 rentu dobrovolně vyplácela.

14. Nejvyšší soud dovolání stěžovatelky napadeným rozsudkem ze dne 17. 10. 2017, č. j. 21 Cdo 5139/2016-356, zamítl a vedlejší účastnici nepřiznal náhradu nákladů dovolacího řízení. Dovolání shledal přípustným v dosud neřešené otázce, zda k přechodu práv a povinností z pracovněprávních vztahů může dojít na základě dobrovolného převzetí povinností k odškodnění pracovního úrazu zaměstnance jiným než povinným subjektem; neshledal jej však důvodným. Jelikož ze zákona taková možnost neplyne, nelze podle Nejvyššího soudu přechod závazku ze zaměstnavatele na třetí osobu dovozovat ze skutečnosti jejího dobrovolného plnění, naopak – plněním ze strany třetí osoby nárok zaměstnance nezaniká a na úkor této třetí osoby vzniká bezdůvodné obohacení.

15. Nejvyšší soud však nesouhlasil s výkladem nalézacího a odvolacího soudu, podle kterého povinnost k uspokojení uplatněného nároku přešla na magistrát jako zřizovatele Ústavu národního zdraví podle § 31 odst. 4 zákona o pravidlech hospodaření, neboť toto ustanovení neupravuje přechod práv a povinností z pracovněprávních vztahů. Podle Nejvyššího soudu tak po zániku Ústavu národního zdraví povinnost k uspokojení nároků stěžovatelky z odpovědnosti za škodu způsobenou pracovním úrazem ze dne 7. 11. 1983 přešla podle právní úpravy dřívějšího zákoníku práce (§ 190, 205d a 251 v rozhodném znění) „*bud' na pojišťovnu, nebo na stát*“ (Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, dále jen „MPSV“).

III. Obsah ústavní stížnosti

16. Stěžovatelka tvrdí, že její původní zaměstnavatel zanikl pouze formálně, neboť fakticky plní vedlejší účastnice svůj účel a zajišťuje péči pro pacienty jako státem zřízené a financované zdravotnické zařízení bez přestání. Stěžovatelka uvádí, že identifikaci povinného subjektu k uspokojení jejího nároku z titulu odpovědnosti za pracovní úraz dlouho nemohly soudy prvního a druhého stupně rozklíčovat a Nejvyšší soud nakonec jejich závěr označil za nesprávný. Otázka pasivní legitimace subjektu, který by měl stěžovatelce její nárok plnit, tak v řízení nebyla postavena najisto.

17. Vzhledem k nejednotnosti a nepřehlednosti transformace ústavů národního zdraví nebylo podle stěžovatelky spravedlivé žádat po ní, aby před uplatněním svého nároku, byť právně zastoupena, provedla analýzu, jaký subjekt by mohl být pasivně legitimován, zvláště za situace, kdy vedlejší účastnice do roku 1994 nárok stěžovatelky nezpochybňovala a plnila dobrovolně. V situaci, kdy soudy (ani soud dovolací) nejsou schopny jednoznačně zodpovědět otázku, na jaký subjekt přešly pracovněprávní závazky bývalého zaměstnavatele stěžovatelky, není možné po ní nyní spravedlivě požadovat, aby svůj nárok opakovaně žalovala v letitých soudních řízeních proti různým

subjektům, dokud neuspěje, nehledě na skutečnost, že v důsledku napadených soudních rozhodnutí již z důvodu promlčení nemůže uplatnit celý svůj nárok uplatněný v žalobě z roku 2011.

18. Stěžovatelka porušení tzv. práva na spravedlivý proces a soudní ochranu spatřuje v rozdílnosti právních závěrů obecných soudů ohledně pasivní legitimace subjektu povinného plnit nárok stěžovatelky, neboť výsledkem šestiletého soudního řízení, v rámci kterého se domáhala svých práv, bylo pouze uvržení stěžovatelky do ještě větší právní nejistoty, než ve které se nacházela před podáním žaloby.

19. Závěrem stěžovatelka na korespondenci se všemi výše uvedenými subjekty demonstruje, že žádný z nich se dobrovolně necítí být povinným k plnění vůči stěžovateli. MPSV odkazuje stěžovatelku na magistrát, magistrát stěžovatelku odkazuje na MZ a MZ nárok stěžovatelky odmítá s odkazem na odůvodnění napadených rozhodnutí zcela.

20. Stěžovatelka se i nadále domnívá, že vedlejší účastnice je pasivně legitimovaným subjektem z titulu dobrovolného plnění v letech 1983-1994, poskytovaného na základě dohody, požaduje respekt k zásadě autonomie vůle a odstranění nepřipustného formalismu.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

21. Ústavní stížnost byla podána včas, osobou oprávněnou, která je řádně zastoupena advokátem, čímž je splněna podmínka podle § 30 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu. Ústavní stížnost rovněž není nepřipustná podle § 75 téhož zákona.

22. Po zjištění, že procesní předpoklady projednání věci jsou splněny, Ústavní soud připojil procesní spis a vyžádal vyjádření účastníků řízení i vedlejšího účastníka řízení, které následně zaslal stěžovateli k replice.

V. Vyjádření účastníků řízení a vedlejšího účastníka řízení

23. Obvodní soud pro Prahu 10 ve svém vyjádření uvedl, že stěžovatelka v podstatě nebrojí proti výsledku řízení, jen proti rozdílnosti náhledu soudů na otázku, kdo je v případě stěžovatelky pasivně legitimovaným subjektem. Tím podle náhledu obvodního soudu nemohla být porušena ústavní práva stěžovatelky.

24. Městský soud v Praze Ústavnímu soudu sdělil, že svým rozhodnutím do práva stěžovatelky na spravedlivý proces nezasáhl, její případ projednal nezávisle, spravedlivě a v přiměřené době. Rozsudek soudu prvního stupně potvrdil, neboť z jeho strany neshledal žádné pochybení. Poukázal na skutečnost, že se závěrem o nedůvodnosti žaloby se ztotožnil i dovolací soud.

25. Podle Nejvyššího soudu z obsahu ústavní stížnosti vyplývá, že stěžovatelka spatřuje porušení práva na spravedlivý proces v postupu soudů, které dostatečně nevzaly v úvahu, že vedlejší účastnice na základě dohody o odškodňování pracovního úrazu, kterou se stěžovatelkou uzavřela, nárok stěžovatelky až do roku 1994 dobrovolně uspokojovala. Nejvyšší soud zopakoval, že dohoda mezi účastníky není důvodem k přechodu práv a povinností z dosavadního zaměstnavatele na nový subjekt, zde vedlejší účastníci, neboť zákon v této souvislosti vůli účastníků nepřiznává relevanci, což je závěr v souladu s ustálenou rozhodovací praxí, a ve vztahu k ostatním závěrům Nejvyššího soudu podle něj stěžovatelka námitky neuplatnila.

26. Vedlejší účastnice uvedla, že se neztotožňuje s názorem stěžovatelky, podle kterého by měla být povinna platit stěžovatelce rentu nadále proto, že tak v minulosti dobrovolně činila. V úvahu zde přicházejí jiné pasivně legitimované subjekty, příslušné podle platné právní úpravy, byť určení konkrétního správného subjektu může být poměrně složité. Situaci stěžovatelky vedlejší účastnice nepovažuje za neřešitelnou, úkolem nižších soudů podle ní není hledat nejjednodušší nebo nejvhodnější řešení pro žalobce, ale rozhodovat spory věcně správně v souladu s hmotným a procesním právem.

27. Stěžovatelka ve své replice trvá na závěru, že z existence dohody mezi ní a vedlejší účastnicí lze dovodit její pasivní legitimace i pro budoucí nároky. Městský soud označil své rozhodnutí za správné a uvedl, že se s ním ztotožnil i Nejvyšší soud, pominul přitom skutečnost, že některé jeho závěry označil Nejvyšší soud za nesprávné a tuto skutečnost nijak nevypořádal. Podle stěžovatelky je v jejím případě nutno hledět na další rozměr věci, kterým je postavení občana v právním státě a charakter konkrétního nároku. Obecné soudy pochybily, jestliže nerespektovaly zásadu autonomie vůle, a věc stěžovatelky rozhodly striktně formalisticky.

VI. Posouzení Ústavního soudu

28. Ústavní soud po prostudování všech podání, napadených rozhodnutí i připojeného spisu dospěl k závěru, že ústavní stížnost je částečně důvodná.

29. Smyslem občanského soudního řízení je poskytování ochrany soukromoprávním nárokům jednotlivců. Pro naplnění jeho smyslu je občanské soudní řízení ovládáno řadou zásad, jimiž se soud musí řídit a v jejichž duchu se musí celé řízení nést. Výčet stěžejních zásad lze nalézt v úvodních ustanoveních § 1 až 6 občanského soudního řádu, která svým obsahem blíže rozvádějí ustanovení hlavy páté Listiny, garantující v ústavněprávní rovině právo na soudní ochranu.

30. Uvedené zásady mohou v jednotlivých případech vzájemně kolidovat a je pak úlohou soudu vyvážit je podle konkrétních okolností případu takovým způsobem, aby bylo dosaženo co možná nejspravedlivějšího řešení sporu. Hlavním úkolem soudů je chránit ty, v jejichž neprospěch je spravedlnost porušována, a nejen to, mají i na všechny subjekty práva působit, aby k zásahům do právem chráněných zájmů nedocházelo. Každý soudce má svou rozhodovací činnost, tedy postupem v konkrétní

věci, přímý vliv na spravedlnost. Občanské soudní řízení dává potom soudci do rukou řadu nástrojů, jak dosáhnout spravedlnosti, nebo alespoň stavu právní jistoty.

31. Naplnění smyslu a účelu občanského soudního řízení tak úzce souvisí s jednou ze základních zásad, na nichž je vystavěn demokratický právní stát – a tím je princip právní jistoty. Je naopak nepřijatelné při projednávání jednotlivých kauz před soudem vyvolávat ohledně poměrů účastníků řízení stav právní nejistoty. Se zásadou právní jistoty úzce souvisí požadavek předvídatelnosti soudního rozhodování, jehož podstatou je legitimní očekávání účastníka řízení, potažmo veřejnosti, že skutkově obdobné případy budou soudy rozhodovány stejně.

32. Občanské soudní řízení je dále ovládáno zásadou rovnosti účastníků řízení zakotvenou výslovně i na ústavní úrovni (čl. 37 odst. 3 Listiny). Uvedená zásada garantuje, že soud nesmí žádnému z účastníků stranit a je povinen poskytnout jim rovnocenný prostor k jejich procesním úkonům. Na žalobce přitom není kladen požadavek kvalifikovat svůj nárok po hmotněprávní stránce; stačí, tvrdí-li srozumitelně rozhodné skutečnosti, od kterých odvozuje svůj nárok proti žalovanému („vymezí skutek“), a svá tvrzení podloží důkazními návrhy. Je pak úlohou soudu určit povahu nároku, kvalifikovat jej podle hmotného práva a aplikovat příslušnou právní úpravu a rozhodnout o (ne)důvodnosti žaloby.

33. Tomuto východisku odpovídá také rozsah poučovací povinnosti soudu, který jejím prostřednictvím koriguje směřování účastníků řízení pouze v otázkách procesního práva, nikoli práva hmotného [srov. k tomu již náleze ze dne 25. 6. 1997, sp. zn. I. ÚS 63/96 (N 82/8 SbNU 267)]. Zejména v souvislosti s citlivými kauzami vypořádání s minulým totalitním režimem a narovnání souvisejících křivd však Ústavní soud v minulosti obecné soudy upozorňoval, že k označování účastníků řízení (zvláště jde-li o stát či od něj odvozené subjekty) nelze přistupovat formalisticky, řízení pro nesplnění jeho podmínek zastavovat bez dalšího, aniž by žalobce vyzývaly k odstranění vad [viz např. náleze ze dne 1. 11. 2000, sp. zn. II. ÚS 100/2000 (N 159/20 SbNU 127)].

34. Citlivý přístup ke specifikům jednotlivých případů je třeba požadovat v každé kauze, nikoli pouze ve vztahu k restitucím [srov. náleze ze dne 25. 4. 2000, sp. zn. II. ÚS 242/98 (N 62/18 SbNU 71)]. Konkrétně v souvislosti s pracovněprávními spory již Ústavní soud vyslovil: „Nelze tedy beze zbytku přisvědčit názoru Nejvyššího soudu ČR, že výše uvedené pojetí je vlastní pouze restitučním sporům a že k němu nelze přihlížet ve věcech pracovněprávních. Je nepochybné, že restituční spory jsou specifické, neboť jejich účelem je především náprava křivd z minulosti, ale to neznamená, že i v jiných sporech nelze shledat jiné důvody, srovnatelné s těmi, které vedly Ústavní soud, ale i obecné soudy k tomu, aby bylo upuštěno od příliš formalistického přístupu. Ústavní soud za takto srovnatelnou situaci považuje stav, kdy k chybnému označení účastníka řízení dojde krátce po nové právní úpravě, která zásadním způsobem změnila označení státu jako účastníka řízení. Ústavnímu pořádku České republiky více odpovídá, jak vyplývá z čl. 1 Ústavy, princip materiální spravedlnosti než princip spravedlnosti formální. Je tedy třeba, aby soudy vždy velmi citlivě zvažovaly rozsah své poučovací povinnosti tak, aby nebyla dotčena zásada rovného postavení všech účastníků řízení při současném respektování ideálu soudního rozhodování, kterým je spravedlivé rozhodnutí sporu [náleze ze dne 6. 4. 2004, sp. zn. IV. ÚS 22/03 (N 51/33 SbNU 31)].“

35. Jakkoli tedy zásadně nelze pro zachování zásady rovnosti účastníků řízení překračovat meze poučovací povinnosti soudu mimo rovinu procesního práva, nelze opomíjet další zásadu občanského soudního řízení, podle které nikomu nelze upřít, co mu po právu náleží. Ústavní soud proto již v minulosti dovodil, že dojde-li ke změně právní subjektivity právnické osoby, která je účastníkem řízení v jeho průběhu, je zjištění procesního nástupnictví původně žalovaného existujícího subjektu úřední povinností soudu [viz náleze ze dne 4. 11. 1998, sp. zn. IV. ÚS 245/97 (N 135/12 SbNU 273)]. Pro úvahu, kdo je v řízení procesním nástupcem zaniklého subjektu, se soud nicméně nevyhne také řešení otázky hmotného práva.

36. V projednávané věci sice nejde o případ nové právní úpravy, v důsledku které by byl označen žalovaný subjekt formálně chybně, jak naznačuje výše citovaný náleze sp. zn. IV. ÚS 22/03, nelze ovšem odhlédnout od skutečnosti, že původní zaměstnavatel stěžovatelky byl jedním z ústavů národního zdraví, které byly v minulosti hromadně (avšak nikoli jednotným způsobem) rušeny nebo transformovány. Neplnil-li by Ústav národního zdraví jako původní zaměstnavatel stěžovatelky (a následně tedy i vedlejší účastnice) své závazky z titulu odpovědnosti za pracovní úraz počátkem 90. let dobrovolně a stěžovatelka by proti němu tehdy zahájila soudní řízení, v jehož průběhu by zanikl žalovaný Ústav národního zdraví, byl by soud povinen zkoumat procesní nástupnictví (tedy v první řadě přechod hmotněprávního závazku k uspokojení nároku stěžovatelky) z moci úřední.

37. Vyslovení nedostatku pasivní legitimace vedlejší účastnice je závěrem napadené soudní pře stěžovatelky s vedlejší účastnicí, který obecné soudy srozumitelně zdůvodnily – proti tomu nelze zásadně nic namítat (viz dále bod 48). Výsledkem řízení před obecnými soudy tak pro stěžovatelku byla informace, že pasivně legitimovaným subjektem v její věci není vedlejší účastnice – ani tomu není v obecné rovině co vytknout. Po soudech zásadně nelze chtít, aby žalobce „vedly za ruku“ a napovídaly mu, koho má žalovat, aby byl ve věci úspěšný, jelikož takový postup by byl v rozporu se zásadou rovnosti účastníků řízení. Uvedené obecné principy však v nyní projednávané věci pro výše popsané specifické okolnosti případu nemohou nalézt uplatnění.

38. Obvodní soud sám pro uspokojivé zdůvodnění závěru o nedostatku pasivní legitimace na straně vedlejší účastnice považoval za vhodné (či snad dokonce nutné) vyslovit se k otázce, který subjekt je k uspokojení nároku stěžovatelky pasivně legitimován namísto vedlejší účastnice. Dovodil přitom pasivní legitimaci magistrátu – a jeho závěr potvrdil i odvolací soud.

39. Nejvyšší soud následně označil za nesprávný pouze závěr obou soudů, podle kterého přešla povinnost k uspokojení uplatněného nároku na zřizovatele Ústavu národního zdraví podle ustanovení § 31 odst. 4 zákona o pravidlech hospodaření. Své stanovisko Nejvyšší soud odůvodnil tím, že uvedené ustanovení neupravuje přechod práv a povinností z pracovněprávních vztahů. K určení pasivně legitimovaného subjektu pak uvedl, že po ukončení likvidace Ústavu národního zdraví (tj. zániku bez právního nástupce) přešla povinnost k uspokojení nároků stěžovatelky z odpovědnosti za škodu způsobenou pracovním úrazem buď na pojišťovnu (podle typu povinného pojištění pak v úvahu přichází buď Česká pojišťovna a. s., nebo Kooperativa pojišťovna, a. s.), nebo na stát (MPSV), pokud by se na uspokojení nároku stěžovatelky

zákonně nebo smluvní pojištění nevztahovalo. Magistrát jako pasivně legitimovaný subjekt Nejvyšší soud vyloučil.

40. Také z průběhu jiných sporů o odškodnění újmy na zdraví zaměstnanců ústavů národního zdraví je zřejmé, že s ohledem na jejich stáří a specifické okolnosti společenských a hospodářských změn po roce 1989 jde o složitou právní problematiku, kterou nelze zobecnit, protože vždy záleží na konkrétních okolnostech případu – okamžiku skončení pracovního poměru, způsobu zrušení ústavu národního zdraví, podrobnostech zrušovacích dokumentů atd. Nezřídka byla otázkou přechodu závazků z pracovněprávních vztahů pro jejich budoucí vypořádání opomenuta, což se ukázalo být nešťastnou chybou právě v souvislosti s neprohlášenými nároky plynoucími z odpovědnosti za pracovní úraz nebo nemoc z povolání. Povinnost odškodnit pracovní úrazy a nemoci z povolání i v případě zániku zaměstnavatele bez právního nástupce přitom České republice plyne mimo jiné z úmluv Mezinárodní organizace práce (k tomu srov. také MYKISKA, M. Odškodňování pracovních úrazů a nemocí z povolání. 3. aktualizované a rozšířené vydání. Olomouc: Nakladatelství ANAG, 2005, s. 160. ISBN 80-7263-273-6.).

41. Není v rozporu se zásadou rovnosti účastníků řízení podle čl. 37 odst. 3 Listiny, poskytne-li soud zaměstnanci, který je v posuzovaném pracovněprávním vztahu v postavení slabší strany, jednoznačné vodítko k zodpovězení otázky, vůči jakému subjektu má uplatňovat své neprohlášené právo na náhradu škody z titulu pracovního úrazu, jestliže původní zaměstnavatel se v průběhu doby složitě transformoval. Ponechání této otázky, která je předmětem sporu, bez jednoznačně vyjádřeného právního názoru na to, jaká právní úprava měla být aplikována a jaké právní důsledky z toho pro další postup dovolatele vyplývají, je v takovém případě porušením práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 Listiny.

42. Proto v situaci, kdy stěžovatelka žalovala toho, kdo jí v minulosti dobrovolně plnil, v řízení byla spolehlivě prokázána existence jejího neprohlášeného práva na náhradu újmy způsobené pracovním úrazem (promlčují se pouze jednotlivá plnění plynoucí z jejího nároku) a na straně zaměstnavatele působil stát nebo od něj odvozený subjekt, byť v rovině soukromoprávního vztahu [k tomu srov. náleze ze dne 4. 3. 2004, sp. zn. III. ÚS 495/02 (N 33/32 SbNU 303)], bylo z pohledu Ústavního soudu s ohledem na výše uvedené okolnosti namístě, aby Nejvyšší soud zodpověděl alespoň jednoznačně otázku, kdo je nositelem pracovněprávních závazků zaniklého Ústavu národního zdraví, a neomezil se poté, co závěr soudů nižších stupňů o pasivní legitimaci magistrátu označil za nesprávný, na relativizující úvahu, že na straně žalované by se napříště měl ocitnout stát, případně pojišťovna, podle toho, zda se na případ stěžovatelky vztahuje někdejší právní úprava stran zákonného či smluvního pojištění odpovědnosti zaměstnavatele, aniž by tuto otázku sám uspokojivě vyřešil. K vyslovení jednoznačného závazného právního názoru o tom, jaká právní úprava měla být aplikována a jaké důsledky z toho pro případ stěžovatelky vyplývají, není povolánější nikdo jiný než právě Nejvyšší soud jakožto sjednocovatel judikatury a poskytovatel závazného výkladu právních norem podústavního práva.

43. Je třeba přisvědčit i námitce stěžovatelky, že nepodala-li by v předmětné věci dovolání a řízení by skončilo před soudem odvolacím, který potvrdil závěr nalézacího soudu o pasivní legitimaci magistrátu, v navazujícím řízení proti žalovanému magistrátu

by se věc k Nejvyššímu soudu mohla dostat po několika dalších letech, a teprve tehdy by se stěžovatelka dozvěděla, že opět žalovala pasivně nelegitimovaný subjekt. Také z tohoto důvodu je třeba trvat na závěru, že je nanejvýš vhodné vyřešit závazným způsobem otázku pasivní legitimace subjektu povinného k plnění nároku stěžovatelky nyní, přestože na výsledku dosud vedeného řízení již vyřešení uvedené otázky nic nezmění.

44. Pokud by se stěžovatelka za stávající situace, tedy bez derogačního zásahu Ústavního soudu, chtěla v budoucnu domáhat svého nároku, vybírala by na straně žalované podle závěrů Nejvyššího soudu mezi státem (MPSV) a dvěma v úvalu přicházejícími pojišťovnami. Správná je však jen jedna z možností a po stěžovatelce nelze spravedlivě požadovat, aby se svého nároku u správného subjektu domohla metodou „pokus/omyl“, tím spíše, že ji lze považovat za „slabší stranu sporu“, která se ve složité právní situaci ocitla zcela bez svého zavinění. Závazný právní názor vyššího soudu (tím spíše Nejvyššího soudu jako sjednocovatele judikatury) by měl být v duchu zásady právní jistoty jednoznačný a návodný.

45. Rozhodnutím Nejvyššího soudu byla stěžovatelka v rozporu s ústavními principy demokratického právního státu uvržena do stavu právní nejistoty. Nárok stěžovatelky na výplatu renty v důsledku pracovního úrazu je nezpochybnitelný a nepromlčitelný, k tomuto závěru již obecné soudy ve shodě dospěly. Zbývá vyřešit otázku určení pasivně legitimovaného subjektu, což, jak patrně z průběhu řízení před obecnými soudy, nebylo snadným úkolem ani pro samotné soudy (včetně soudu dovolacího). S ohledem na jmenovaná specifika projednávaného případu je proto na Nejvyšším soudu, aby stěžovatelce poskytl vodítko k orientaci v její složité právní situaci, zvláště, bude-li protistranou (zřejmě) buď stát, nebo pojišťovna, u které je stát pojištěn.

46. V souladu s výše formulovanou tezí proto Ústavní soud uzavírá, že Nejvyšší soud neporuší princip rovnosti účastníků řízení ve smyslu čl. 37 odst. 3 Listiny, kterými jsou stěžovatelka a vedlejší účastnice, poskytne-li stěžovatelce jednoznačnou odpověď, koho má po letech trvání neúspěšného sporu napříště žalovat; naopak dostojí své povinnosti poskytnout stěžovatelce soudní ochranu ve smyslu čl. 36 odst. 1 Listiny, nastolí žádoucí stav právní jistoty a ušetří stěžovatelce výdaje za zbytečné budoucí spory o to, kdo je subjektem pasivně legitimovaným k vyplácení její renty. Problematika pasivní (aktivní) legitimace, tedy legitimace „procesní“, úzce souvisí s problematikou hmotněprávní a je otázkou, zda spadá ještě pod poučovací povinnost soudu, která je procesní, a nikoliv hmotněprávní. V této konkrétní kauze, s ohledem na všechny její okolnosti, by však obecné soudy neměly v duchu práva na přístup k soudu „odbyt“ stěžovatelku tím, že jsou povinny poučovat účastníky jen o právu procesním a že nemohou stěžovatelce radit, koho má žalovat.

47. Jak bylo zmíněno, na výsledku dosavadního řízení již jednoznačný závěr Nejvyššího soudu, kdo je v případě stěžovatelky subjektem pasivně legitimovaným k uspokojení jejího nároku plynoucího z pracovního úrazu, nic nezmění. Nutno podotknout, že stěžovatelka sama svou letitou pasivitou, v rozporu se zásadou, že práva náležejí jen bdělým, k řešení situace nepřispěla, neboť plynutím času se problematika transformace ústavů národního zdraví a přechodu jejich práv a povinností stala vzdálenější a logicky tak i složitější k dohledávání a posouzení konkrétních

okolností. Základ nároku stěžovatelky je nicméně v souladu s § 261 odst. 2 dřívějšího zákoníku práce, v příslušném znění, nepromlčitelný; citované ustanovení přijal zákonodárce k ochraně zaměstnance jako slabší strany. Není přitom vinou stěžovatelky, že právě její původní zaměstnavatel doznal v průběhu doby takových právních proměn, že se ani soudy ve všech instancích nemohou shodnout na tom, na jaký subjekt vlastně závazek původního zaměstnavatele vůči stěžovatelce přešel.

48. Námitku stěžovatelky směřující proti věcnému posouzení otázky, zda k přechodu práv a povinností z pracovněprávních vztahů může dojít na základě dobrovolného převzetí povinností k odškodnění pracovního úrazu zaměstnance jiným než povinným subjektem, shledal Ústavní soud zjevně neopodstatněnou a v této části, jakož i v části směřující proti rozhodnutím odvolacího a nalézacího soudu, ústavní stížnost odmítl podle § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu. Všechny obecné soudy se nastolenou otázkou, od které měla být odvozena pasivní legitimace vedlejší účastnice, zabývaly a své posouzení srozumitelně zdůvodnily; v tomto směru není jejich úvaze co vytknout. Stěžovatelka odkazuje na podporu své argumentace na nález Ústavního soudu ze dne 10. 4. 2012, sp. zn. II. ÚS 1456/11 (N 75/65 SbNU 51), řešící přepjatě formalistický výklad smluvního ujednání ze strany obecných soudů v souvislosti s respektem k principu autonomie vůle. Jeho závěry se však na projednávaný případ neuplatní. Z předmětné dohody mezi stěžovatelkou a vedlejší účastnicí nelze dovozovat důsledky, které smluvní strany nezamýšlely a které ani zákon nepředvídá. Ústavní soud proto nenalezl důvod ke zrušení napadených rozsudků odvolacího a nalézacího soudu.

VII. Závěr

49. Ústavní soud na základě výše uvedených důvodů po projednání věci mimo ústní jednání a bez přítomnosti účastníků ústavní stížnosti částečně vyhověl a napadený rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 17. 10. 2017, č. j. 21 Cdo 5139/2016-356, zrušil podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu, neboť jím byla porušena ústavní práva stěžovatelky podle čl. 36 odst. 1 Listiny. Ve zbytku ústavní stížnost odmítl podle § 43 odst. 2 písm. a) zákona o Ústavním soudu. Na Nejvyšším soudu nyní bude, aby se k otázce pasivní legitimace povinného subjektu jednoznačně vyjádřil.

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 18. září 2018

Jan Musil v. r.
předseda senátu

Za správnost:
Jana Němečková